

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 658.6(47.547)-047.44

АНАЛІЗ СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТОРГІВЛІ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

DOI 10.30838/ P.ES.2224.290819.59.571

JEL: F14, O52

**Филипенко О. М., к.е.н.,
Колєсник Т. С., к.е.н.**

Харківський державний університет харчування та торгівлі

Метою статті є аналіз сучасного стану, тенденцій розвитку, визначення регіональних особливостей та основних проблем внутрішньої торгівлі Харківської області. В статті досліджено сучасний стан та виявлено проблеми розвитку торговельної галузі в Харківській області на основі визначення тенденцій основних показників розвитку роздрібною торгівлі. Проаналізовано регіональну структуру роздрібного товарообороту підприємств роздрібною торгівлі за 2010-2018 рр., товарну структуру роздрібного обороту торговельних підприємств в розрізі торгівлі товарами продовольчої та непродовольчої груп, залежність основних соціально-економічних показників від змін індексу фізичного обсягу роздрібного товарообороту підприємств за товарними групами. За результатами аналізу виявлено, що зростання показників роздрібного товарообороту відбувається повільніше за збільшення реальних доходів населення, внаслідок падіння купівельної спроможності. На регіональному ринку стверджуються нові формати підприємств сучасного типу, таких як гіпер-, супермаркети, торговельні центри, магазини біля дому, відбувається стрімкий розвиток Інтернет торгівлі, що забезпечує більш високу якість обслуговування. Все це призводить до поступового витіснення з споживчого ринку таких торговельних форматів, як кіоски та павільйони, а ринки трансформуються в торговельно-сервісні центри. Визначені тенденції розвитку роздрібною торгівлі дозволили узагальнити основні проблеми, що гальмують її функціонування та розвиток на споживчому ринку Харківської області. Для усунення виявлених проблем визначені основні напрямки вдосконалення роздрібною торгівлі регіону: формування споживчої пропозиції, доступної цінової політики та забезпечення якісних характеристик товарів, враховуючи купівельну спроможність споживачів; впровадження новітніх інформаційних технологій та телекомунікаційних мереж для забезпечення якісного та комплексного обслуговування населення; удосконалення розміщення торговельних об'єктів для уникнення стихійної торгівлі та усунення дисбалансу розвитку торговельної мережі в окремих районах як по місту так і регіону в цілому.

Ключові слова: підприємства роздрібною торгівлі; основні показники; динаміка; проблеми розвитку; Харківська область

УДК 658.6(47.547)-047.44

SITUATION ANALYSIS AND PROSPECTS OF TRADE IN KHARKIV REGION

DOI 10.30838/P.ES.2224.290819.59.571

JEL: F14, O52

**Fylypenko O., Ph.D in Economics,
Koliesnik T., Ph.D in Economics***Kharkiv State University of Food Technology and Trade*

The goal of this article is the analysis of modern condition and trend of development, definition of the regional features and the main problems of the domestic trade of Kharkiv region. The modern condition and the problems of the development of the trade industry in Kharkiv region on the basis of the definition of the trends and the main indicators of the development of the retail trade have been discovered in this paper. The regional structure of the retail trading circulation of the manufactures of the retail for the period of the 2010 – 2018 pp., product structure of retail of the trading enterprises in the cutaway trade by the goods of the food and non-food groups, the depending of the main social-economic indicators from the change of the index of physical volume of retail turnover of the enterprise after the product groups have been analyzed in this article. On the basis of the results of analysis it was found that the growth in retail turnover is slower than the increase of the real income of the population, as a result of the falling of purchasing power. It was approved on the regional market the new formats of enterprises of a modern type such as hypermarkets, supermarkets, shopping centers, shops near the house, takes place the rapid development of the Internet trade, that provides higher quality of the service. All this gives the place of the deletion from the consumer market such shopping format as kiosks and pavilions, and the markets transform into the shopping service centers. Trends of the development of the retail allowed to summarize the main problems, that slow down it's functioning and market development of Kharkiv region and the propositions to overcome it have been formulated. To solve the identified problems, the main directions of improvement of retail trade of the region are defined: forming a consumer offer, affordable pricing and quality assurance of goods, taking into account the purchasing power of consumers; introduction of the latest information technologies and telecommunication networks to provide quality and comprehensive services to the population; improving the location of retail outlets to avoid spontaneous trading and eliminating the imbalance of trade network development in individual areas, both in the city and in the region as a whole.

Keywords: retailers; basic indicators; dynamics; problems of development; Kharkiv region

Актуальність проблеми. Торгівля є однією з найбільш динамічних та розвинутих галузей української економіки, яка займає особливе місце в економічній системі країни та в її соціальній сфері. Тенденції розвитку даної галузі багато в чому залежать від впливу низки чинників соціального, правового та економічного характеру, рівня мінливості

факторів зовнішнього середовища та купівельної спроможності населення. Торгівля забезпечує оборот товарів та послуг, сприяє розвитку виробництва потрібної на ринку продукції, сприяє підвищенню рівня життя населення та задовольняє їх потреби. Рівень розвитку торгівлі відображає соціально-економічні процеси, які відбуваються в регіоні, динаміку зміни рівня життя населення.

Оскільки внутрішня торгівля забезпечує ефективний зв'язок між виробником і споживачем, забезпечує потреби населення, сприяє просуванню товарів та послуг на ринок, то її розвиток є необхідною умовою розвитку економіки регіону. Проте, проблеми, що виникають у торгівлі, потребують ефективного вирішення, оскільки мають вплив на економічну, фінансову та соціальну сфери регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Динаміка, проблеми та перспективи розвитку торговельної галузі України досліджувалися у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних учених, таких як: В.В. Апопій [1], П.Ю. Балабан [2], І.О. Бланк [3], Б. Берман [4], Н.С. Краснокутська [5], А.С. Крутова [6], М. Леві [7], Л.О. Лігоненко [8], А.А. Мазаракі [9], Л.М. Яцун [10] та ін. Проте під дією різних чинників ситуація в галузі постійно змінюється, актуалізуючи необхідність проведення нових досліджень, а отже ця тема залишається актуальною, оскільки стан розвитку регіональної торгівлі є одним із важливих індикаторів економічного розвитку країни в цілому.

Метою роботи є аналіз сучасного стану, тенденцій розвитку, визначення регіональних особливостей та основних проблем внутрішньої торгівлі Харківської області.

Виклад основних результатів дослідження. Торгівля відіграє важливу роль у життєзабезпеченні товарами та послугами населення країни в цілому та її регіонів зокрема. Постійний рух товару від виробника до кінцевого споживача, який забезпечує процес торгівлі сприяє розвитку вітчизняних виробників, координує та забезпечує обсяги виробництва. Позитивна динаміка основних показників торгівлі, що спостерігається в останні роки, має важливе значення у наповненні регіональних бюджетів, зокрема Харківської області.

Для виокремлення особливостей функціонування роздрібною торгівлі у Харківській області необхідно дослідити тенденції розвитку основних показників діяльності підприємств торгівлі.

Проаналізувавши структуру загального товарообороту в Україні за 2010-2018 рр. за даними Державної служби статистики можемо зробити висновок, що показники постійно зростають (рис.1). Це свідчить про те, що економіка постійно розвивається [11-15].

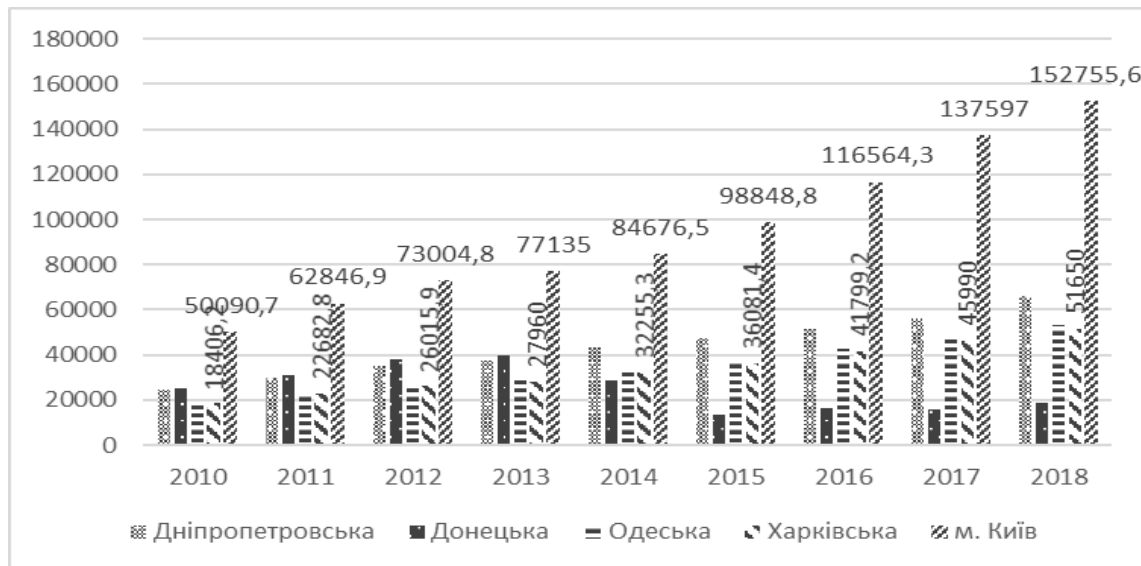

Рис. 1 Регіональна структура роздрібного товарообороту підприємств роздрібної торгівлі за 2010-2018 рр.

Джерело: розроблено за даними [11-15]

За рахунок розширення та активізації регіонального внутрішнього споживчого ринку визначилася стійка тенденція до реального зростання обсягу товарного товарообороту в Харківській області протягом 2010-2018 рр. Протягом останніх років за об'ємом роздрібного товарообороту Харківська область серед областей України займає 4-те місце після м. Києва, Дніпропетровської та Одеської областей. У 2018 році цей показник склав – 51926,0 млн. грн. проти 152755,6 млн. грн., 65855 млн. грн. та 52993,0 млн. грн. відповідно).

В 2018 році товарооборот підприємств роздрібної торгівлі в Харківській області склав 51926,0 млн. грн., що у 2,8 рази перевищує показник 2010 року, який складав 18798,5 млн. грн. та на 22% перевищує показник 2017 року і становить 46078,5 млн. грн.

Товарна структура роздрібного товарообігу торговельних підприємств у 2010-2018 рр. майже не зазнала суттєвих змін. Так, якщо частка продовольчих товарів у 2010 році становила 44,8%, то у 2018 р. цей показник зріс до 47,7%, тобто на 24753,1 млн. грн. При цьому у 2018 році відбулося незначне скорочення у 2,4 рази частки непродовольчих товарів, що становила 52,3%, тобто 25295,5 млн. грн. порівняно з 2010 роком, яка дорівнювала 55,2%, тобто 10376,3 млн. грн.

(табл. 1).

Таблиця 1 – Товарна структура роздрібного товарообороту торговельних підприємств Харківської області

Роки	Роздрібний товарооборот підприємств (юридичних осіб), млн.грн	У тому числі питома вага, у %		У тому числі, млн. грн.	
		продовольчих товарів	непродовольчих товарів	продовольчих товарів	непродовольчих товарів
2010	18798,5	44,8	55,2	7821,1	10376,3
2011	22952,9	42,6	57,4	9481,3	12753,0
2012	25895,5	43,9	56,1	10526,6	14539,8
2013	27978,5	44,5	55,5	11558,6	15538,7
2014	32053,1	46,7	53,3	14097,6	17081,8
2015	36807,4	46,4	53,6	17077,6	19729,8
2016	41849,7	45,4	54,6	18984,5	22865,2
2017	46078,5	45,1	54,9	20783,0	25295,5
2018	51926,0	47,7	52,3	24753,1	27172,9

Джерело: систематизовано за даними [11; 13; 16]

Аналогічну тенденцію сталого розвитку торговельної галузі у Харківській області можна спостерігати за показником товарообороту в магазинах, що торгують переважно продовольчими та непродовольчими товарами, яка вказує на рівномірне зростання обороту за всіма групами товарів як у спеціалізованих магазинах так і неспеціалізованих (табл. 2). При цьому питома вага реалізації товарів переважає у неспеціалізованих магазинах, що доводить їхню актуальність та конкурентні переваги для споживачів. Значно підвищився товарооборот поза магазинами за останні 5 років (майже у 4,6 рази).

Таблиця 2 – Обороти підприємств роздрібною торгівлю Харківської області крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами

Роки	Роздрібний товарооборот, усього	У тому числі				
		у неспеціалізованих магазинах		у спеціалізованих магазинах		
		переважно продовольчим асортиментом	іншими видами роздрібно торгівлі	продовольчими товарами, напоями та тютюновими виробами	непродовольчими товарами	поза магазинами, з лотків та на ринках
2014	24083512	12558860,2	953618,5	506968,6	6952140	56624,4
2015	29926238	15946914,8	1272293,9	568789,7	7953463	64935,2
2016	34435981	18148892,8	1497960,3	719865,1	8891677	82026,9
2017	41689478	22108886,2	1680252,4	947124,0	16816714	136501,4
2018	47632195	26731157,6	2017241,8	991773,6	17632250	259772,6

Джерело: систематизовано за даними [11; 13; 15; 16]

Зниження показників індексу фізичного обсягу роздрібногo товарообороту підприємств Харківської області свідчать про зменшення купівельної спроможності населення. За даними Державної служби статистики України індекс фізичного обсягу роздрібногo товарообороту продовольчих товарів у порівнянних цінах у 2010 р. становив 100,7 % до попереднього року, у 2012 р. даний показник зріс до 110,3%, у 2014 р. – до 107,7%, тоді як в цей період індекс фізичного обсягу роздрібногo товарообороту продовольчих товарів знизився до 90,4% (рис. 2).

Стрімке зниження споживчого попиту як продовольчих так і непродовольчих товарів спостерігається у 2015 році з відповідними показниками 84,5% та 78,5%, що обумовлено підвищенням курсу валют у 2014 році та ускладненою геополітичною ситуацією в країні. Зниження індексу фізичного обсягу роздрібногo товарообороту у 2014-2015 роках спостерігається внаслідок девальвації гривні та різкого зниження купівельної спроможності потенційних споживачів продукції. Темп зростання товарообігу торговельних підприємств у 2016-2018 роках характеризує економічну стабілізацію у регіоні та зниження рівня інфляції, що підтверджується також зростанням індексу фізичного обсягу роздрібногo товарообороту у 2018 році до 102,6% [9, с. 231].

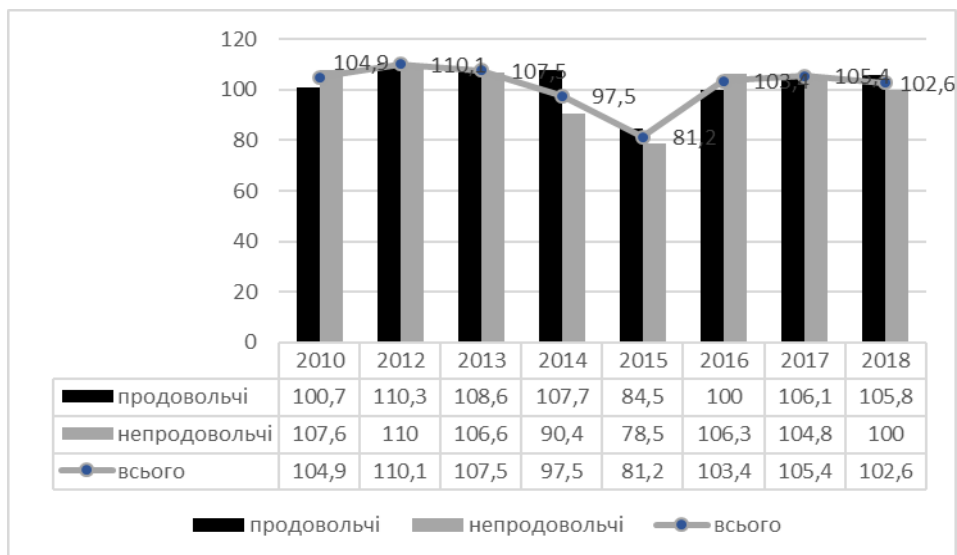

Рис. 2 Індекси фізичного обсягу роздрібногo товарообороту підприємств за товарними групами у Харківській області за 2010-2018 рр.

(у % до попереднього року, у порівнянних цінах)

Джерело систематизовано за даними [11; 12; 13; 15]

Повільне зростання роздрібногo ринку Харківської області

обумовлено низькими темпами зростанням реального доходу населення. При цьому спостерігається зниження купівельної спроможності споживачів, про що свідчать показники індексу споживчих цін (табл. 3). Внаслідок зниження платоспроможності населення, знецінення гривні та через напружену військово-політичну ситуацію, покупці змінюють закупівельні звички, переходячи на більш дешеві альтернативи повсякденних товарів.

Таблиця 3 – Основні соціально-економічні показники Харківської області

Показники	2010	2015	2016	2017	2018
Чисельність постійного населення (на кінець року), тис. осіб.	2739,4	2703,0	2685,6	2678,4	2660,0
Середньомісячна номінальна заробітна плата працівників, грн.	2060	3697	4448	6244	7657
Доходи населення, млн. грн.	67102	116880	135675	175850	216333
Індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року), %	109,0	144,2	114,1	113,8	111,2

Джерело: систематизовано за даними [11; 15; 16]

Варто зазначити, що споживчий ринок України і Харківської області зокрема, упродовж останніх десяти років зазнав відчутних змін і на сучасному етапі розвитку характеризується різноманітністю, складністю і динамічністю технологій виробництва, збільшенням кількості суб'єктів господарювання, збільшенням кількістю різноманітних товарів та їхнього асортименту, що постійно оновлюється, розширюється і поповнюється. Суттєво змінилася торговельна мережа, через яку здійснюється збут продовольчих та непродовольчих товарів. На зміну універсамам і гастрономам прийшли мережеві підприємницькі утворення (супермаркети, гіпермаркети, торговельні мережі, торговельні центри і т. ін.).

Роздрібний ринок в цілому і в напрямі продуктової торгівлі, має позитивні зміни як за кількістю торгових мереж, так і за форматами торгівлі. Сучасні формати роздрібною торгівлі, такі як супермаркети та гіпермаркети, стають дедалі більш популярними і в Харківській області, хоча їхня частка у загальному обсязі роздрібною торгівлі все ще невелика, але вона постійно збільшується, так само як і продовольчих магазинів самообслуговування. Не до кінця вирішеним залишається питання щодо упорядкування неорганізованих ринків та об'єктів стихійної торгівлі.

На 1 січня 2018 року в Харківській області на балансі підприємств

(юридичних осіб), які здійснювали діяльність із роздрібною торгівлі, налічувалося 3228 тис. об'єктів роздрібною торгівлі (табл. 4).

З даних таблиці простежується негативна динаміка мережі роздрібною торгівлі, зокрема:

- кількість магазинів на кінець 2017 року зменшилася на 13% порівняно з 2016 роком, а за три роки цей показник зменшився на 11,6%;
- впродовж досліджуваних періодів торгова площа магазинів скоротилася на 6,8%, що пов'язано із погіршенням умов господарювання (економічна нестабільність, скорочення платоспроможного попиту на товари тощо), тоді як площа у розрахунку на один магазин на кінець 2017 року збільшилася на 2,4%, що свідчить про пожвавлення діяльності;

Таблиця 4 – Мережа роздрібною торгівлі Харківської області

Підприємства роздрібною торгівлі	Роки			Темпи приросту, %		
	2015	2016	2017	2016/ 2015	2017/ 2016	2017/ 2015
Кількість об'єктів роздрібною торгівлі, од.	3653	3710	3228	1,6	-13	-11,6
Магазини роздрібною торгівлі, од	2350	2481	2141	5,6	-13,7	-8,9
Напівстаціонарі об'єкти торгівлі, од	1303	1229	1087	-5,7	-11,6	-16,6
Торгова площа магазинів, тис.м ²	578,4	582,8	539,2	0,8	-7,5	-6,8
Торгова площа у розрахунку на один магазин, м ²	246	235	252	-4,8	7,2	2,4

Джерело: розраховано за даними [15; 16]

– кількість кіосків, тобто напівстаціонарних об'єктів торгівлі зменшилася на 16,6%. Основне скорочення припало на 2017 рік.

Одним із пріоритетів успішного розвитку роздрібною торгівлі і запорукою стійкої тенденції зростання обсягу товарообороту стало розширення додаткових послуг та можливостей для споживачів під час процесу здійснення покупок, про що свідчать показники з рис 3.

За даними Держстату, диверсифікація послуг підприємств роздрібною торгівлі за останні 5 років має позитивну динаміку здійснення покупок за допомогою платіжних карток. Так, якщо обсяг роздрібною товарообороту у 2014 році становив 3723711,6 тис. грн., то у 2018 році цей показник зріс у 3,8 рази, що дорівнює 14191457,9 тис. грн. Не менш вагомою стала форма реалізації товарів за допомогою банківського кредиту. Його показник у 2018 році у 2,8 рази перевищує показник

2014 року і становить 1130799,1 тис. грн. Такі умови надають споживачам можливість швидко, зручно і з мінімальними витратами часу здійснювати придбання необхідних товарів в необхідній кількості в умовах вільного вибору і широкого асортименту. Процес вдосконалення системи послуг необхідний для забезпечення комфорту споживачів та спрощення процесу роздрібною реалізації, що в свою чергу призводить до збільшення обсягу товарообігу.

Рис. 3 Структура роздрібного товарообороту підприємств (тис. грн.)

Джерело: розроблено за даними [14; 16]

Підвищення привабливості підприємств торгівлі та забезпечення конкурентних переваг можливе не лише за рахунок цінової політики, а й шляхом збільшення культури обслуговування, надання покупцям найбільш широкого переліку послуг та забезпечення безперебійної реалізації товарів у ході своєї основної діяльності.

Висновки. В результаті перетворень та змін у торговельній сфері Харківської області можна виділити наступні основні тенденції:

- зростання показників роздрібного товарообороту відбувається повільніше за збільшення реальних доходів населення, внаслідок падіння купівельної спроможності;
- змінюється структура реалізації товарів у бік збільшення реалізації товарів продовольчої групи;
- зростання показника обсягу товарообороту відбувається на фоні скорочення кількості торговельних об'єктів та торговельних площ;

- поступове зростання кількості торгівельних об'єктів великих форматів, формування торгових мереж, що здійснюють торгівлю переважно продовольчими товарами та товарами першої необхідності як у межах міста, так і регіону в цілому;

- укрупнення бізнесу призводить до витіснення з споживчого ринку малих торговельних форматів таких, як кіоски та павільйони, а ринки трансформуються в торговельно-сервісні центри;

- через дефіцит торгових площ та високі орендні ставки у регіоні поширеним форматом, що активно розвивається, є магазин «біля будинку», тобто магазини невеликого формату, які вимагають менших інвестицій порівняно з торговими мережами і швидше окупаються;

- розширення каналів збуту відбувається за рахунок активного розвитку он-лайн покупок через інтернет-магазини, які у свою чергу не вимагають значних інвестицій та капіталовкладень у торгові приміщення та їх оренду, тому вони мають привабливу цінову політику.

Визначені тенденції галузі регіону доводять розширення внутрішнього споживчого ринку та зростання обсягу товарообороту і є свідченням про позитивні зміни й динамічні зрушення в даній галузі та підвищення значущості роздрібною торгівлі в економіці регіону.

Проведене теоретичні та аналітичні дослідження дозволяють визначити основні напрямки вдосконалення роздрібною торгівлі регіону:

- формування споживчої пропозиції, доступної цінової політики та забезпечення якісних характеристик товарів, враховуючи купівельну спроможність споживачів;

- впровадження новітніх інформаційних технологій та телекомунікаційних мереж для забезпечення якісного та комплексного обслуговування населення;

- удосконалення розміщення торговельних об'єктів для уникнення стихійної торгівлі та усунення дисбалансу розвитку торговельної мережі в окремих районах як по місту так і регіону в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Апопій В. Глобалізаційні процеси і нові тенденції розвитку внутрішньої торгівлі України / В. Апопій, Р. Криган, О. Процишин // Торгівля, комерція, підприємництво. – 2014. – Вип. 16. – С. 7-13.
2. Балабан П.Ю. Ринкові трансформації торгівлі в сільській місцевості / П.Ю. Балабан,

- М.П. Балабан // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – 2014. – Вип. 1. – С. 178-189.
3. Барна М. Концепція розвитку системи внутрішньої торгівлі України в сучасних умовах трансформації / М. Барна // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – № 10. – С. 63-70.
 4. Берман Б. Розничная торговля : стратегический подход / Б. Берман, Дж. Эванс // Пер. с англ. – 8-е изд. – М.: Вильямс, 2003. – 1184 с.
 5. Краснокутська Н.С. Характерні ознаки потенціалу торговельних підприємств в Україні / Н.С. Краснокутська // Вісн. ДонНУЕТ. – 2008. – № 3 (39). – С. 192–199.
 6. Крутова А.С. Аналіз розвитку роздрібної торговельної мережі харківського регіону / А.С. Крутова, О.О. Нестеренко // Вісник Запорізького нац. ун-ту. Серія «Економіка» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2010/econo_2010_4/2010_4/194-202.pdf.
 7. Леви М. Основы розничной торговли / М. Леви, Б. А. Вейтц. : пер. с англ. под ред. Ю. Н. Каптуревского. – СПб. : Питер, 2001 – 448 с.
 8. Лігоненко Л.О. Трансформаційні процеси в торгівлі України в умовах інтернаціоналізації : монографія / Л.О. Лігоненко, Г.М. Богославець, Г.Л. Піратовський та ін.; за ред. Л.О. Лігоненко. – К. : КНТЕУ, 2009. – 334 с.
 9. Мазаракі А., Лагутін В., Герасименко А. [та ін.]. Внутрішня торгівля України : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. – 864 с.
 10. Яцун Л.М. Тенденції розвитку роздрібної торгової мережі / Л. М. Яцун, Г. С. Винокурова // Економічний простір. – 2009. – № 22/2. – С. 79–87.
 11. Роздрібна торгівля України у 2014 році. Київ : Держ. служба статистики України. 2015. – 152 с.
 12. Роздрібна торгівля України у 2015 році. Київ : Держ. служба статистики України. 2016. – 126 с.
 13. Роздрібна торгівля України у 2016 році. Київ : Держ. служба статистики України. 2017. – 123 с.
 14. Статистичний щорічник України за 2016 році. Київ : Держ. служба статистики України. 2017. – 610 с.
 15. Торговля. Головне управління статистики у Харківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kh.ukrstat.gov.ua/index.php/torhivlia-shoricno>.
 16. Торгова мережа підприємств роздрібної торгівлі на 1 січня 2018 року: Статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2018. – 38 с.

REFERENCES:

1. Apopii V., Kryhan R., Protsyshyn O. (2014), Globalization processes and new trends in the development of Ukraine's domestic trade [Hlobalizatsiini protsesy i novi tendentsii rozvytku v nutrishnoi torhivli Ukrainy], Trade, commerce, entrepreneurship, whip. 16, pp. 7-13.
2. Balaban, P. Y., Balaban, M. P. (2014). Rynkovi transformatsiyi torhivli v sil's'kiy mistsevosti [Market transformation trade in the countryside]. Ekonomichna strategiya i perspektyvy rozvytku sfery torgivli ta poslug – Economic strategy and prospects of development of sphere of trade and services, 1, 178-189.
3. Barna, M. (2015), Concept of development of the system of internal trade of Ukraine in the modern conditions of transformation [Kontseptsiiia rozvytku systemy vnutrishnoi torhivli Ukrainy v suchasnykh umovakh transformatsii], Investments: practice and experience, No 10, pp. 63-70.
4. Berman B., Evans Dzh. (2003). Roznichnaya torgovlya: strategicheskiy podkhod. [Retail trade: strategic approach]. M.: Vil'yams, 1184 p.
5. Krasnokutska N.S. (2008), Kharakterni oznaky potentsialu torhovelnikh pidpriemstv v Ukraini [Characteristic features of the potential of trading enterprises in Ukraine.] Donetsk: Don NUET, Visnyk, No 3(39), pp. 192-199 [in Ukrainian].
6. Krutova A.S. & Nesterenko O.O. (2010) Analiz rozvytku rozdribnoi torhovelnoi merezhi Kharkivskoho region [Analysis of the development of the Kharkiv region retail trade network], Visnyk ZNU, Retrieved from http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2010/eco_2010_4/2010_4/194-202.pdf.
7. Levi M., Veitts B.A. (2001), *Basics of Retail* [Osnovy roznichnoy torgovli], Peter, Sankt-Peterburg, 448 p.
8. Lihonenko, L.O., Bohoslavets, H.M., Piratovskyi, H.L. (2009), Transformation processes in Ukrainian trade in the conditions of internationalization [Transformatsiini protsesy v torhivli Ukrainy v umovakh internatsionalizatsii], KNTUE, Kiev, 334p.
9. Mazaraki A., Lagutin V., Gerasymenko A. [tain.]. Vnutrishnja torgivlja Ukrai'ny : monografija. Kyi'v : Kyi'v. nac. torg.-ekon. un-t, 2016. 864 s.
10. Yatsun L.M. & Vynokurova G.S. (2009), Tendentsii rozvytku rozdribnoi torhovoi merezhi [Trends in the retail trade network development], Ekonomichniy Prostir, No 22/2, pp. 79-87.
11. Rozdribna torgivlja Ukrai'ny u 2014 roci. Kyi'v : Derzh. Sluzhba statystyky Ukrai'ny. 2015. 152 s.
12. Rozdribna torgivlja Ukrai'ny u 2015 roci. Kyi'v : Derzh. Sluzhba statystyky Ukrai'ny. 2016. 126 s.

13. Rozdribna torgivlja Ukrainy u 2016 roci. Kyi'v : Derzh. Sluzhba statystryky Ukrainy. 2017. 123 s.
14. Statystrychnyj shhorichnyk Ukrainyza 2016 roci. Kyi'v: Derzh. Sluzhba statystryky Ukrainy. 2017. 610 s.
15. Torhivlia. Holovne upravlinnia statystryky u Kharkivskii oblasti [Trade. Main Department of Statistics in Kharkiv Oblast]. Retrieved from <http://kh.ukrstat.gov.ua/index.php/torhivlia-shoricno>.
16. Torhova merezha pidpryyemstv rozdribnoyi torhivli na 1 sichnya 2018 roku: Statystrychnyy byuletyn'. (2018). [Trading network of enterprises of retail trade on January 1, 2018]. K.: Derzhavna sluzhba statystryky Ukrayiny, 38 p.